

กระบวนทัศน์เชิงสังคม ใน นวนิยาย เรื่อง ร่มฉัตร และ ทวิภพ ของ ทมยันตี Social Paradigm in Romchat and Tawipope Novels by Thamayantee

กาญจนา วิชญาปกรณ์¹
Kanchana Witchayapakorn

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนทัศน์เชิงสังคมใน นวนิยายเรื่อง ร่มฉัตร (2513) และ ทวิภพ (2530) ของทมยันตี โดยวิเคราะห์วาทกรรมในนวนิยายทั้ง 2 เรื่อง จากการวิจัย พบว่า แม้นวนิยายทั้งสองเรื่อง จะแต่งในระยะเวลาที่ ห่างกัน 10 กว่าปี แต่ยังคงกระบวนทัศน์หลักอยู่ ซึ่งผู้ประพันธ์ ได้ต่อยอด และ ผลิตซ้ำ ด้วยวิธีการให้คุณค่าต่อบริบทแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมด้วย 3 กระบวนทัศน์หลัก คือ กระบวนทัศน์ด้านความดี กระบวนทัศน์ด้านความงาม และกระบวนทัศน์ ด้านความจริง โดยมีเครือข่ายที่ครอบครองยึดโยงทั้ง 3 กระบวนทัศน์เข้าไว้ด้วยกัน คือ อำนาจแห่งความศรัทธาในแบบอุปถัมภ์ค้ำชู ที่ตอกหลักบทบาทและหน้าที่นิยมลงในชนทุกเพศ ทุกวัย และทุกสถานะ

คำสำคัญ : กระบวนทัศน์เชิงสังคม วาทกรรม ความดี ความงาม ความจริง

Abstract

The purpose of this research is to study the social paradigm in Thamayantee's Romchat (1970) and Tawipope (1987) by analyzing the discourses embedded in the two novels. Even though the two novels were written more than 10 years apart, they are both structured by a similar paradigm. The paradigm, which is emphasized and reproduced by the author, consists of three discourses: value, propriety, and reality. The three discourses are connected and controlled by the power of faith, manifested in a form of a Thai patronage system, which encodes the social role on individuals of every age, gender, and class.

Keywords : social paradigm, discourse, value, propriety, reality

¹ รองศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร kanwith@hotmail.com

บทนำ

นวนิยาย ร่มฉัตร มีสี่สันและบรรยากาศที่ชัดเจนในการเสนอแนวคิดในความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ โดยใช้โครงสร้างของเรื่องเล่า ถ่ายทอด “بارมีพระมากพันรำพัน” เป็นดั่ง “ร่มฉัตร” ปกป้องราชภฏให้อยู่ร่มเย็นเป็นสุขมาตั้งแต่บรรพกาล แม้บริบททางการเมืองการปกครองจะเปลี่ยนไป แต่ระบบใหม่ก็มีอาจยึดครองพื้นที่แห่งความศรัทธาในค่านั้ดนั้นได้ ทยันดีใช้เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เป็นแกนในการดำเนินเรื่องผ่านชีวิตความเป็นอยู่ของแม่นวดหรือ วาด เพื่อถักทอรายละเอียดของสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตไว้อย่างละเอียด และตอกย้ำ ในทุกย่างก้าวที่ตัวละครวาดเข้าไปสัมผัส ประเด็นหนึ่งที่ผู้อ่านและนักวิชาการ ไม่เคยละเลยที่จะกล่าวถึง คือ สังคม และวัฒนธรรม ที่สื่อออกมาอย่างมีความหมาย ดังตัวอย่างจากงานวิจัย ของจุฬรจันทนะสุด (2543: บทคัดย่อ) วิเคราะห์นวนิยาย เรื่อง ร่มฉัตร ของ ทยันดี ได้กล่าวถึง สังคม และ วัฒนธรรม ที่ปรากฏในนวนิยาย สรุปได้ว่า ทยันดี แสดงให้เห็นวิถีชีวิต และ ภูมิปัญญาไทย ทั้งของชนชั้นสูงและชาวบ้าน รวมทั้งการเกิดเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ จากการรับวัฒนธรรมและการปรับประเทศให้ทันสมัยตามแบบตะวันตก ความโดดเด่นของ ตัวละครเอกวาด นับเป็นส่วนหนึ่งที่นักวิชาการมักนำมาศึกษาวิจัย ดังเช่น งานวิจัยของ ประดับ ภูมิลา (2542) เรื่อง บุคลิกภาพตัวละครเอกสตรีในนวนิยาย ของ ทยันดี ช่วง พ.ศ. 2509 ถึง พ.ศ. 2529 นวนิยาย ร่มฉัตร นอกจากมีการผลิตซ้ำทั้งด้านการตีพิมพ์ ซึ่งพิมพ์ ครั้งแรกในปี พ.ศ. 2513 และ ในฉบับที่ใช้ศึกษาในครั้งนี้ เป็นการพิมพ์ ครั้งที่ 7 ใน พ.ศ. 2546 แล้วยังมีการดัดแปลงเป็นละครโทรทัศน์จำนวน 3 ครั้ง คือ ครั้งแรกใน พ.ศ. 2524 ครั้งที่สอง ปี พ.ศ. 2538 และครั้งที่สาม อยู่ระหว่างการถ่ายทำ มีกำหนดออกอากาศ ในปี พ.ศ. 2560 (เว็บไซต์, 2559)

นอกจากนี้ทวิภ เป็น นวนิยายอีกเรื่องหนึ่ง ที่ได้รับความนิยมอย่างมาก ทยันดี ใช้เรื่องราวความรักของตัวละครเอกหญิง มณีจันทร์ กับคุณหลวงอัครเทพวรารกร ที่อยู่ต่างภพต่างมิติเวลา ภพปัจจุบันของคุณหลวงอัครเทพวรารกร ซึ่งอยู่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คืออดีต เป็น ประวัติศาสตร์สำหรับมณีจันทร์ ในขณะที่ปัจจุบันของเธอคือสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชนั้น คืออนาคตสำหรับคุณหลวงอัครเทพวรารกร เมื่อทวารแห่งทวิภพเปิด อดีตกับปัจจุบันจึงมาบรรจบกัน มณีจันทร์ต้องเลือกว่าจะอยู่ในโลกอดีต ซึ่งมีคุณหลวงอัครเทพวรารกรที่เธอรัก และรักเธอ กำลังมีวิกฤตการณ์ด้านการต่างประเทศที่เธอต้องมีส่วนช่วย หรือจะเลือกอยู่ในโลกปัจจุบัน ที่มีความสะดวกสบาย มีพ่อแม่ เพื่อน คนที่เธอรักและรักเธอเช่นกัน ในที่สุด ด้วยปณิธานและความรักชาติอันแรงกล้า มณีจันทร์ จึงเลือกโลกอดีตเพื่อร่วมรักษาเอกราชของชาติไว้ ทิชาพร กระตุนตะละ (2546: 71) วิเคราะห์ภารกิจดังกล่าวของ มณีจันทร์ ในงานวิจัย เรื่อง วิเคราะห์นวนิยายประเภทเหนือธรรมชาติ ของวิมล ศิริบุญลอย ไว้ว่า “มณีจันทร์เป็นตัวละครสำคัญในทวิภพ มณีจันทร์เป็นตัวละครมนุษย์ที่สามารถเดินทางระหว่างภพ โดยอาศัยกระจากเป็นประตูแห่งกาลเวลานำเธอย้อนกลับไปสู่ภพอดีตในสมัยรัชกาลที่ 5 เธอมีบทบาทสำคัญที่ช่วยแก้ไข ปัญหาข้อพิพาทเรื่องดินแดนที่เกิดในภพอดีต” นัทรนัย ประสานนาม (2552: 153) ศึกษาเรื่อง ทวิภพ (The Siam Renaissance) ในฐานะภาพยนตร์ไทยแนวโต้กลับอาณานิคม กล่าวถึงมณีจันทร์ไว้ว่า “เป็นนักเรียนนอกที่ไม่ให้คุณค่าแก่ความเป็นไทยเท่าที่ควร ด้วยเหตุที่เธอเติบโตในต่างแดน

วิธีคิด วิธีปฏิบัติของเธอจึง “กระเด็นไปข้างฝรั่ง” แม้แต่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาติ ก็มีในระดับต่ำมาก การเดินทางไปสู่อุตสาหกรรมจึงเป็นจุดเปลี่ยนที่ดึงให้เธอกลับมาสนใจความเป็นไทยมากขึ้น” ความนิยมทวิภพ ปรากฏชัดเจนจากจำนวนครั้งที่พิมพ์ โดยพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2530 สำหรับฉบับที่ใช้เป็นข้อมูลนี้ พิมพ์เป็นครั้งที่ 13 พ.ศ. 2551 ได้รับการดัดแปลงเป็นภาพยนตร์ จำนวน 2 ครั้ง คือพ.ศ. 2533 และ พ.ศ. 2547 เป็นละครโทรทัศน์ จำนวน 2 ครั้ง ได้แก่ พ.ศ. 2537 และ ปี พ.ศ. 2554 และเป็นละครเวที จำนวน 2 ครั้ง คือ เมื่อปี พ.ศ. 2538 และ ปีพ.ศ. 2554 (เว็บไซต์, 2559)

องค์ประกอบหนึ่งที่มีลักษณะร่วมกันของ นวนิยายทั้ง 2 เรื่อง คือ การเรียงร้อยรายละเอียดทางประวัติศาสตร์ เพื่อตอกย้ำ “ความเป็นไทย” ที่ปรากฏในรูปของวิถีชีวิต วิธีคิด วิธีปฏิบัติ ค่านิยมในด้านต่าง ๆ ผ่านตัวละครเอกหญิง และบริบทแวดล้อมตัวละคร ในขณะที่ รมัณเฑาะว์ นำเสนอเรื่องราวชีวิตของวาด ที่ผ่านพบเหตุการณ์ที่มีทั้งสุขทุกข์ ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ สิ้นชีวิตในสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช มณีจันทร์ในทวิภพ เป็นสตรีในยุคปัจจุบันในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช แต่มีเหตุต้องย้อนมิติเวลาไปในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉะนั้น แม้ว่าตัวละครเอกหญิงในนวนิยายทั้ง 2 เรื่อง จะกำเนิดต่างยุคต่างสมัยต่างบริบทที่หล่อหลอมวิถีชีวิตวิธีคิดวิธีปฏิบัติ แตต่างก็ได้รับรู้ประสบการณ์ร่วมกันในยุคที่สยามประเทศต้องเผชิญกับการรุกรานและรุกร้าทางอาณาเขตพื้นที่ดินแดนพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมแบบดั้งเดิม สตรีต่างยุคต่างมีสำนึกร่วมกันในความเป็น “ไท” ของประเทศ ดังเห็นจากการศึกษาถึงตัวละครเอกจากงานวิจัย เช่น ประดับ ภูมิลา (2542: 84) ศึกษา บุคลิกภาพตัวละครเอกสตรี ในนวนิยาย ของ ทมยันตี ช่วง พ.ศ. 2509 ถึง พ.ศ. 2529 กล่าวถึงวาด ไว้ตอนหนึ่งว่า “เป็นสตรีที่มีความยึดมั่นเทิดทูนบูชาสถาบันพระมหากษัตริย์ เธอเกิดความห่วงใยกับการเปลี่ยนแปลง การปกครองที่เริ่มเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตย” วรรณ เจริญสุวรรณ (2548) ได้วิจัยเรื่อง มิตรสหายที่นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ศึกษาจากงานประพันธ์ของ “ทมยันตี” ได้กล่าวถึง เรื่องรมัณเฑาะว์ และทวิภพ ไว้ว่า “ผู้ประพันธ์ มิได้ตัดสินความมีอยู่ของตัวละคร ตลอดจนความรู้สึคนึกคิดและสถานที่ทางประวัติศาสตร์ จึงเป็นการเปิดโลกทัศน์ผู้อ่านให้มองอดีตอย่างมีวิจารณ์ญาณและให้ความยุติธรรมโดยปราศจากอคติ”

ความโดดเด่นของ รมัณเฑาะว์ และ ทวิภพ ดังกล่าว นับว่ามีประเด็นใหม่ที่นำศึกษา คือ กระบวนทัศน์ หรือชุดระบอบความคิดของสังคมนั้น ๆ ซึ่งสัมพันธ์กับวิธีคิด วิธีปฏิบัติ วิธีให้คุณค่า และวิถีชีวิต อันมีฐานอยู่บนการมองโลกแวดล้อมตัว ที่ได้หล่อหลอมทัศนคติในการมองสังคมนั้น ๆ โดยปรากฏจากวาทกรรม หรือชุดของภาษา สัญลักษณ์รวมถึงปฏิบัติการทางสังคมและวัฒนธรรม วาทกรรมจัดเป็นชุดความคิดย่อยของกระบวนทัศน์ ฉะนั้นวาทกรรมจึง ทำให้เข้าใจสังคมในยุคนั้น และทำให้เห็นกระบวนทัศน์ที่ปรากฏในนวนิยายได้อย่างเป็นระบบยิ่งขึ้น

ด้วยความสำคัญของกระบวนทัศน์และวาทกรรมที่มีต่อการศึกษานวนิยาย ตามที่กล่าวมา ประกอบกับกระแส ความนิยม นวนิยายทั้ง 2 เรื่อง ทั้งการผลิตซ้ำ และการดัดแปลง รวมทั้งจากทัศนะของนักวิชาการจะพบว่าทวิภพที่เน้นย้ำถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นอดีตที่สร้างวางรากฐานตัวตนความเป็นไทยที่แสดงผ่านชีวิตตัวละครเอกหญิง ในด้านวิถีชีวิตความคิดความรู้สึก

และวิธีปฏิบัติตน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา กระบวนทัศน์เชิงสังคมในนวนิยายทั้ง 2 เรื่อง ว่ามีกระบวนทัศน์อะไรบ้าง และชุดของแบบและระบบความคิดที่หล่อหลอมสร้างตัวตนอันมีเอกลักษณ์ของความเป็นไทยว่ามีวิธีการมองโลกและบริบทแวดล้อมรอบตัวอย่างไร โดยตีความจากวาทกรรม

ทบทวนวรรณกรรม

การทบทวนวรรณกรรมครั้งนี้ ผู้วิจัยจะสังเขปเอกสารและงานวิจัยที่จะนำมาประกอบการศึกษากระบวนทัศน์ เชิงสังคมใน 2 ประเด็น คือ ประเด็นแรกกระบวนทัศน์ และ ประเด็นที่สองวาทกรรม

สำหรับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับกระบวนทัศน์ ที่ได้คัดสรร เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษา ได้ดังนี้ เช่น คูห์น (Kuhn) อธิบายความหมายของกระบวนทัศน์ตามแนวการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ สรุปได้ว่าเป็นแบบอย่างในการพิจารณาปัญหาแบบอย่างของวิธีแก้ไขปัญหา อันเป็นรากฐานอันมั่นคงที่ชุมชนได้อบรมร่วมกันในการปฏิบัติ ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง (1996: 10) ฉะนั้น กระบวนทัศน์จึงมิได้หยุดนิ่ง หากแต่มีการปรับเปลี่ยนอยู่เสมอ อדם สมิท (Adam Smith) จากหนังสือ Power of the Mind (อ้างใน วันชัย วัฒนศัพท์, 2546: 2) ได้นิยามว่า กระบวนทัศน์เป็นการอธิบายเรื่องราวของโลก ช่วยแนะวิถีทางในการมองโลก ช่วยให้สามารถคาดเดาพฤติกรรมของโลกได้

แนวคิดของกระบวนทัศน์ ซึ่งเริ่มจากวงวิชาการทางวิทยาศาสตร์ยังมีอิทธิพลในแวดวงวิชาการ ทั้งด้านสังคมศาสตร์ และ มนุษยศาสตร์ด้วย ดังเช่น ศรีโศกคงกุล (2555) ได้วิจัยความเข้าใจในทัศนว่าด้วย “กระบวนทัศน์” แสดงทัศนะด้านกระบวนทัศน์ทางสายสังคมศาสตร์สรุปได้ว่า แม้การเข้าใจกระบวนทัศน์เพื่อช่วยให้มองโลกในแง่มุมที่แตกต่างกันไป จะเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาทางสังคมศาสตร์ก็ตาม แต่มนุษย์ คือหน่วยที่ย่อยที่สุด สำหรับการศึกษาทางสังคมศาสตร์มนุษย์มิได้มีเพียง “พฤติกรรม” ซึ่งสามารถวัดค่าได้จากการสังเกตหรือการคำนวณ หากแต่มนุษย์ยังมี “การกระทำ” อันมีเครือข่ายที่หลากหลาย และซับซ้อนอันมีอาจวัดได้ด้วยวิธีการดังกล่าว

วันชัย วัฒนศัพท์ (2546) กล่าวถึง กระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) กับปัญหาของชาติมีสาระสำคัญ คือ ความเข้าใจเรื่องกระบวนทัศน์ ทั้งการเมือง การปกครอง การบริหารจัดการที่ดี หรือการมีส่วนร่วมของไไทยนั้น ยังอยู่ในระยะแห่งการเปลี่ยนผ่าน ส่งผลให้เกิดความแตกต่างหลากหลายชั่ว จึงจำเป็นต้องอาศัยทักษะเฉพาะตัวในการฝึกฝน ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลา และ ความตระหนักรู้ร่วมกัน

ด้านมนุษยศาสตร์ ได้มีการจำแนกกระบวนทัศน์ มาศึกษาวิจัยไว้ เช่น ทรงภพ ขุนมธุรส (2556) ศึกษาเรื่อง กระบวนทัศน์ เชิงสังคม: ภาพสะท้อนครอบครัวจากวรรณกรรมของตอกไม้สดพบว่า กระบวนทัศน์เชิงสังคม ด้านครอบครัวปรากฏ ด้านบิดามารดาที่มีต่อบุตรธิดา ด้านบุตรธิดาที่มีต่อบิดามารดา ด้านสามีที่มีต่อภรรยา และ ด้านภรรยาที่มีต่อสามี ส่วนการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์เชิงสังคมช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พบว่า ผู้แต่งยังคงดำเนินตามกระบวนทัศน์ในชนบและค่านิยมเดิมเป็นส่วนใหญ่ แต่ก็ยอมรับกรอบแนวคิดจากตะวันตก เช่น การครองคู่ การหย่าร้าง การศึกษาของสตรี สตรีสามารถเป็นหัวหน้าครอบครัวได้เช่นเดียวกับบุรุษ ธัญญา สังขพันธานนท์ (2552) ศึกษา วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ: วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในวรรณกรรมไทย

พบกระบวนการทัศนโนแบบจารีตนิยม 3 กระบวนการทัศนหลัก คือ แนวดั้งเดิม แนวพุทธปรัชญา และ แนววชนชั้น ซึ่งมีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และสังคม แต่ละยุค ซึ่งส่งผลให้เกิดวาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน

จากเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการทัศนดังกล่าวมา สามารถสังเคราะห์ได้ว่า กระบวนการทัศนเป็นชุดของแบบความคิด หรือ ชุดของระบบความคิดในการมองโลก ที่กำหนดวิถีชีวิต วิธีการคิด วิธีการปฏิบัติและวิธีการให้คุณค่าร่วมกันของคน ณ ช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง ซึ่งจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของแต่ละยุคแต่ละสมัย

สำหรับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับวาทกรรมนั้น ได้มีผู้กล่าวถึงไว้หลากหลาย สามารถสรุปได้ ดังนี้ คือ กฤษดาพรรณ หงศ์ลดารมภ์ และ จันทิมา เอี่ยมานนท์ (2549: 2-9) กล่าวถึงวาทกรรม สรุปได้ คือ เครื่องมือทางภาษาใช้พิจารณาสังคม ซึ่งมีความหมาย 2 มิติ คือ มิติทางภาษา และ มิติทางสังคม ในมิติทางภาษาจะวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีรูปแบบ เนื้อหา ความสัมพันธ์และโครงสร้างของรูปภาษา ที่เป็นองค์ประกอบ เพื่อวิเคราะห์ว่ามนุษย์ใช้ภาษาเช่นไรในการสื่อความหมาย และ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับโลก ตนเอง รวมทั้ง สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมและสังคม ในมิติทางสังคมวาทกรรมจะให้ความสำคัญบทบาทของผู้ใช้ภาษาและสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กัน ความคิดนี้สอดคล้องกับแนวคิดหลังโครงสร้างนิยม ที่เชื่อว่า “ความหมายของสิ่งต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคม มีขึ้นเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับระบบ หรือ โครงสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้น แต่เป็นสิ่งที่สามารถจะรื้อและสร้างใหม่ โดยอาศัยการตีความที่หลากหลาย” (Threadgold, 2000. อ้างในกฤษดาพรรณ หงศ์ลดารมภ์ และ จันทิมา เอี่ยมานนท์, 2548 : 8)

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545: 19-28) กล่าวถึงผลงานของ พูโกต์ เรื่องวาทกรรมไว้ว่า หมายถึง ระบบ และ กระบวนการในการสร้างผลิตเอกลักษณ์ หรือ อัตลักษณ์ และความหมายให้กับสิ่งต่าง ๆ ในบริบทสังคมที่แวดล้อมมนุษย์วาทกรรมคำจูนให้สิ่งที่สร้างอ้างอยู่วาทกรรมยังเป็นระบบและตัวกำหนดกฎเกณฑ์ เงื่อนไขและกลไกต่าง ๆ ในการเขียนหรือการพูด รวมทั้งพฤติกรรมการต่าง ๆ ให้เป็นไปได้ ดังนั้นวาทกรรมจึงเป็นทั้งเรื่องของภาษา คำพูด และ เป็นภาคปฏิบัติของความจริงในรูปแบบของจารีตชนบประเพณีปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ คุณค่า และ สถาบันต่าง ๆ ในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น ๆ ณ ช่วงเวลานั้น

นันทนา วงษ์ไทย (2556) ศึกษา เรื่อง การวิเคราะห์วาทกรรมความงามในโฆษณาเครื่องดื่มเพื่อความงาม พบว่ากลวิธีทางภาษาที่ใช้มี 8 กลวิธี คือ การเลือกใช้คำ การกล่าวอ้าง การถามตอบ การใช้ภาษาพจน์ การใช้คำถามวาทศิลป์ การใช้มูลบทการกล่าวถึงนวัตกรรมความงามที่เป็นที่นิยม และการกล่าวเกินจริง ซึ่งมีความสัมพันธ์กับความงามด้วยการสร้างค่านิยมว่าความงามเกิดขึ้นได้ง่าย และสามารถเกิดกับทุกคน เพียงดื่มเครื่องดื่มนั้น ๆ นอกจากนี้ยังสามารถกำหนดความงามที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์อีกด้วย

วศินี สุทธิวิภากร (2552) ศึกษา วาทกรรมของมิเชล พูโกต์ต่อสถานภาพและบทบาทสตรีไทยตามที่นำเสนอในนวนิยายของคุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์ พบว่าด้วยทฤษฎีเป็นกลไกการประกอบสร้างตามกระบวนการวาทกรรม ที่โยงอยู่กับโครงสร้างสังคมแบบปิตาธิปไตย ภาพเสนอสตรี จะตอกย้ำแบบฉบับเฉพาะของสตรีไทยตามแบบปิตาธิปไตย และ แบบชั่วคราวข้ามกับบุรุษ อัตลักษณ์ของสตรี

ไม่เท่าเทียมบุรุษ ผู้แต่งไม่ได้ประกอบสร้างวาทกรรมสตรีนิยม หากแต่สะท้อนข้อจำกัดข้อขัดแย้ง
ความเป็นสตรี ผ่านความลักลั่นของตัวบทและการผลิตซ้ำอุดมการณ์สตรีในสังคมที่ชายมีอำนาจ

เอกสารและงานวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า วาทกรรมเป็นแบบอย่างหรือระบบของความคิด
ค่านิยม ความเชื่อ ที่ปรากฏในรูปของข้อความภาพสัญลักษณ์รวมทั้งปฏิบัติการทางสังคมและ
วัฒนธรรมเป็นกระบวนการสร้างความหมายให้กับทุกสรรพสิ่งในสังคม

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวมา จะเห็นได้ว่า กระบวนทัศน์และวาทกรรมมี
ความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ วาทกรรมเป็นชุดความคิดย่อยของกระบวนทัศน์ซึ่งเป็นชุดของระบบ
คิดของคนในสังคมนั้น ๆ จึงยอมทำให้เกิดวาทกรรมต่าง ๆ ขึ้นมา ฉะนั้นวาทกรรมยอมทำให้เห็น
กระบวนทัศน์ของคนในสังคมนั้น ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้นการวิจัยในครั้งนี้จึงใช้การวิเคราะห์
ตีความวาทกรรม เพื่อดูว่ากระบวนทัศน์เชิงสังคมในนวนิยายเรื่อง ร่มฉัตร และ ทวิภพ ของ ทมยันตี
นั้นปรากฏกระบวนทัศน์อะไรบ้าง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ แบบพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีวิธีการศึกษา
กระบวนทัศน์เชิงสังคมใน นวนิยายเรื่อง ร่มฉัตร และ ทวิภพ ของ ทมยันตี ด้วยการใช้วิเคราะห์
วาทกรรมในนวนิยายทั้งสองเรื่อง

ผลการศึกษา

การศึกษา กระบวนทัศน์เชิงสังคมในนวนิยายเรื่อง ร่มฉัตร และ ทวิภพ ของ ทมยันตี โดย
วิเคราะห์วาทกรรม สรุปได้ว่านวนิยายจะเน้นเสนอภาพ ที่คาดหวังในการอยู่ร่วมกันอย่างมีเอกภาพ
ในสังคมไทย ทั้งในระดับครอบครัว ระดับราชสำนัก และระดับประเทศ โดยใช้ชุดของแบบความคิด
กรอบใหญ่ คือ ให้ความสำคัญกับระดับคุณค่าเป็นตัวกำกับวิธีคิดวิธีปฏิบัติตนในสังคม ที่ผ่านการ
หล่อหลอม ย้ำเตือนไว้ในจารีตลายลักษณ์ และ การจดจำจากการปฏิบัติเป็นแบบอย่าง สืบต่อกัน
มา ซึ่งมี 3 กระบวนทัศน์หลัก คือ กระบวนทัศน์ด้านความดี (value) กระบวนทัศน์ด้านความงาม
(propriety) และ กระบวนทัศน์ด้านความจริง (reality)

1. กระบวนทัศน์ด้านความดี เป็นชุดของแบบความคิด การมองคนในโลกของยุค นั้น ๆ ด้วย
การให้ค่าระดับ ความดีด้านสถานภาพ บทบาทและหน้าที่ ที่สังคมมอง ยอมรับ และ นิยมว่าดี
ใช้ครอบงำพื้นที่ในสังคม เพื่อกำกับให้ดำเนินตามเส้นวิถีคิด วิธีปฏิบัติตนตามสถานะทางเพศ วัย
ศักดิ์ ชาติตระกูล และ ชนชั้น ด้วยการสร้างกรอบบทบาทหน้าที่ และ การให้ค่าความดีว่าเป็นคนดี
เพราะอยู่ในกรอบนั้น ๆ โดยใช้คำศีลธรรม และ คุณธรรม มาเป็นตัวกำหนด พบวาทกรรม ดังต่อไปนี้

บุญคุณ เป็น วาทกรรมที่ครอบงำ สร้างคุณค่าของตนให้ได้ชื่อว่าเป็นผู้กตัญญูรู้คุณ ตอบแทน
ผู้มีพระคุณ โดยสร้างความตระหนักและสำนึกในหน้าที่ ดังแสดงจากบุคคลในครอบครัว ซึ่งดำเนิน
ตามสถานภาพบทบาทหน้าที่ที่ถือว่าดี ในร่มฉัตรพ่อนวมเป็นพี่ชายของवाद พ่อมมีบรรดาศักดิ์เป็น
พระยาจินดารังสรรค์จางวางช่าง แต่แม่ของพ่อนวมเป็นบ่าว ขาดิกำเนิดของพ่อนวม คือ ลูกบ่าว
พ่อนวมจึงมีตำแหน่ง ขึ้นทางฐานะที่ต่ำกว่าवाद ซึ่งเป็นลูกของขุนนาง ภรรยาเอกผู้มีเชื้อสายมาจาก

เจ้านายเวียงจันทน์ พอนวม ไม่เคยแสดงความน้อยเนื้อต่ำใจแต่อย่างใด ไม่เคยตีตนเสมอ พอนวม กตัญญูต่อพ่อ ติดตามดูแลปกป้องพ่อ พอนวมให้ความเคารพรักแม่ของवाद เพราะท่านมีความเมตตา ทั้งเมียบ่าว ลูกบ่าว หรือบ่าว คุณงมีความดีนี้อยู่เสมอ เช่น ยามพอนวมบาดเจ็บเพราะความชน แม่ของवादก็คอยดูแลพยาบาล โดยมีได้รังเกียจ ยามพอนวมทำผิด แม่ของवादเพียงอบรมสั่งสอน ให้เห็นว่าผิดถูกเช่นไร พอนวมก็ เชื่อฟัง วาดซึมซับแบบอย่างความดีในการครองคนของแม่มาใช้ ทั้งในครอบครัว และ ในสังคม ทั้งในฐานะ “ท่านผู้หญิง” และในฐานะ “คุณแม่” ของประเทศ วาดมีความเมตตา เป็นแม่ที่ลูกหลานรัก ความรัก ความเมตตาของवादแผ่ไปถึง เอื้อย ลูกสาว ของพอนวม วาดนำเอื้อย มาอุปถัมภ์เลี้ยงดู โดยไม่แบ่งชนชั้น และไม่เคยนึกว่าเป็นเพียงลูกของ ลูกเมียบ่าว หากแต่เป็น “หลานพระยา” เหมือนลูกของवाद ถ้อยคำของवादกระทบใจพอนวมจน “พอนวมมองวาดน้ำตาคลอ เพราะประโยชน์สุดท้าย คงเป็นที่ประทับใจอยู่ เนื่องจากพอนวมไม่เคย ตีราคาตนเองเท่ากับ “ลูกนาย” เลยสักครั้ง” (ทมยันตี, 2546: 914)

แม้เอื้อยจะเกิดมาต่ำต้อยก็กว่าลูกของवाद จึงถูกคุณอุษากับอารีย์ ดูถูกดูแคลนอยู่เสมอ แต่ เอื้อยก็รู้ในสถานะรับทราบหน้าที่ของตน ไม่ตีตนเสมอลูกของवाद ความกตัญญูรู้คุณของเอื้อยเป็น แบบของความจงรักภักดี เอื้อยปฏิเสธการสู่ขอของคุณหลวงวิจิตรวราลักษณ์ และ ต้องอดทนต่อการ ตำว่า จากคุณอุษากับอารีย์ แม้กระทั่งนม พอบังเกิดเกล้า ก็ทำร้ายและตำว่าเอื้อย ฐานไม่กตัญญู รู้คุณवादว่า “โอเ็นคุณ อย่างนั้นเนรคุณคน ...คุณอารีย์เป็นใคร มันเป็นใคร” (ทมยันตี, 2546: 1085) ในทัศนะการมองโลกของพอนวมนั้น คนที่มีฐานะต่ำกว่า และได้รับการอุปถัมภ์เลี้ยงดู จากผู้มีฐานะตำแหน่งสูงกว่า ต้องตอบแทนบุญคุณ ไม่ทำให้ผู้ค้าซูโกร หรือ เสียใจ

ความจงรักภักดี นับเป็นแบบความคิด ซึ่งใช้วัดค่าระดับของความดีด้านบุญคุณ ที่จัดเป็นถึง ระดับความสำคัญในระดับลึกถึงแก่นของจิตวิญญาณ วาดเป็นหนึ่งในกลุ่มความคิดเช่นนี้ วาดรัก เคารพบูชา รักรื่นชราบูชา รักรื่นชราบูชา วาดก็มีคุณหยด เป็นเสมือนญาติผู้ใหญ่ที่เคารพ รัก วาดมีเสด็จฯ ที่ ทรงให้ความรัก ความเมตตา อุปการะवादในทุกด้าน ทั้งยามสุข ยามทุกข์ ด้วยพระเมตตาที่ตรัสกับ วาดว่า “ถึงไม่ใช่ลูกก็เกือบจะเหมือนลูกชายอยู่แล้วมั้ง” (ทมยันตี, 2546: 496) ด้วยความซาบซึ้งใน น้ำพระทัย ที่เปี่ยมล้นด้วยพระเมตตาของเสด็จฯ ที่ตรัสกับตน วาดจึงจะยินยอมสละตน หากเสด็จฯ ทรงบัญชาให้วาดแต่งงาน เป็นหม่อมห้ามของเสด็จพระองค์ชาย หรือถวายแม่แต่ชีวิต ความดี ของवादเป็นความดีที่ประจักษ์ในบทบาทหน้าที่ ที่มีใช้ เพียงในฐานะข้าหลวงแต่เป็นของหลวง ทั้งร่างกายและจิตวิญญาณ ดังที่วาดกล่าวกับกลิ่นถึงความคิดนี้ ไว้ว่า

“ต้องมีหน้าที่ต่อ เสด็จ ฯ ท่านเหมือนกัน หน้าที่ของลูกที่มีต่อแม่ หน้าที่ของข้าที่มีต่อจ้าวและ หน้าที่ตอบแทน บุญคุณที่ทรงอุปถัมภ์ค้ำจุนมา ...ถึงจะทรงให้ฉันไปตายฉันก็ ทำได้” (ทมยันตี, 2546: 498)

ความจงรักภักดีแบบราชสำนักนิยมนี้ ได้ถูกตอกย้ำไว้ในอีกหลายเหตุการณ์ เช่น เมื่อ ทวยราษฎร์รู้ข่าวพระพุทธเจ้าหลวงประจวบ ทุกคนต่างพากันทุกข์ร้อน และ เมื่อมีลางร้ายปรากฏ ทุกคนต่างหวั่นตก ความจงรักภักดีดังกล่าวนี้ เป็นความจงรักภักดีต่อผู้เปรียบพร้อมด้วยบุญญา บารมี อันได้แก่ พระเจ้าอยู่หัว ผู้เป็นศูนย์รวมจิตใจ ทรงเป็น “ร่มฉัตร” ทั้งวาด คุณอรอด คุณอุษา ต่างจงใจรอข่าวด้วยความหวังว่าพระอาการจะทรงดีขึ้น เจ้าคุณพ่อของคุณอรอด เมื่อทราบข่าว

สวรรคต ก็โหม่นสจนสิ้นชีวิตติดตามไปเป็นข้ายุคบาท ซึ่งเป็นการเน้นย้ำ ภาพของผู้มีบุญญา
บารมีประการหนึ่ง

ชาตินิยม เป็นวาทกรรมบุญคุณที่แสดงอย่างชัดเจน ใน ร่มฉัตร การแสดงถึงความเป็น
ชาตินิยมประการหนึ่ง คือ ดำเนินตามพระราชานิยม เช่น แฝงชั้นการแต่งกายที่เดินตามพระราช
นิยมเป็นรูปแบบเดียวกัน ทั้งแบบไทย หรือแบบตะวันตก ฉะนั้นสิ่งใดที่ไม่ใช่พระราชานิยม วาดจึง
ไม่นิยมวาดเป็นตัวละครที่ให้ภาพชาตินิยม ตามระบบในการปลูกฝังอบรมมาตั้งแต่เกิดความคิดนี้
ไม่เคยเปลี่ยนแปลง เช่น วาดเป็นกังวล เกรงว่า ถ้าเอื้อมไปศึกษาต่อ ที่อิหรอบ เอื้อมจะมีเมียฝรั่ง
เป็นต้น คุณอรรด แม้จะมีระบบความคิดแบบฝรั่ง เพราะได้รับการอบรมสั่งสอนตามบริบทตะวันตก
มาเป็นเวลานาน แต่คุณอรรด นิยมความเป็นไทย หากจะมีการเปลี่ยนแปลงใด ๆ คนไทยต้องเป็น
ผู้เปลี่ยนแปลง ไม่ใช่ต่างชาติ คุณอรรดเคยผลอไหลไปชอบแหม่มแต่เมื่อคุณอรรดพบวาดซึ่งงามใน
แบบฉบับกุลสตรีไทย คุณอรรดกลับนิยมรักใคร่วาด คุณอรรด เปิดใจรับของไทยทำได้โดยไม่ยาก
ดังเหตุการณ์ที่คุณอรรดต้องรอบหรีจากเมืองนอก เมื่อคุณอรรดสบุหรีไปบัวผีมื่อของวาด คุณอรรด
ก็ติดใจ ไม่สนใจหรีต่างประเทศอีกต่อไป หรือ คุณอรรดต้องกลายเป็นอาชญากรในสงครามโลก
ครั้งที่สอง ข้อหาฝึกฝักกับญี่ปุ่น เหตุการณ์ครั้งนี้ แสดงถึงอุดมการณ์ชาตินิยม แม้นจะได้รับโทษ
เช่นใด แต่ก็พร้อมน้อมรับ เพื่อให้ประเทศชาติอยู่รอด

การรักษาพยาบาล ก็เป็นสิ่งแสดงถึง ความเป็นชาตินิยม โดยมีชีวิตตรงข้ามที่นิยมหมอมไทย กับ
หมอฝรั่ง ในร่มฉัตร คุณหญิงเอื้อน จะขัดแย้งอย่างรุนแรง กับคุณอรรดในเรื่องนี้ เช่น ในตอนวาด
ท้องและคลอด คุณหญิงเอื้อนให้ดูแลบำรุงครรภ์แบบไทย และให้หมอดำเฝ้าทำคลอด แต่คุณอรรด
ยินกรานให้หมอฝรั่ง ดูแลและทำคลอด วาดจึงตกภาวะคนกลาง ใช้ทั้งหมอมไทย หมอฝรั่ง หรือใน
ตอนที่ เจ้าคุณพ่อของคุณอรรดป่วยท่านก็ต้องผลัดเปลี่ยนรักษารับประทานยาทั้งแบบไทย และ
แบบฝรั่งสลับกันไปจนเจ้าคุณปรารภว่า

“เดียวเวลานี้ยาฝรั่ง เวลานี้ยาไทย ไ้อยาฝรั่งค้อยยังชั่ว เม็ดเล็ก ๆ กินง่าย ไ้อยาไทย
ม้อละขามกระเดือกไม่ค่อยลง” (ทมยันตี, 2546: 761)

ใน ทวิภพ เมื่อคุณหลวงอัครเทพวรากร ป่วยก็รักษากับหมอมไทย ครั้นมณีนันท์ ให้นานยา
ฝรั่ง คุณหลวงอาการดีขึ้น จึงยอมรับวิธีรักษาแบบฝรั่ง ซึ่งตัวละครวาด และ เจ้าคุณ ในร่มฉัตร
ก็ยอมรับแนวคิด การรักษาพยาบาลแบบหมอฝรั่ง เช่นกัน

วาทกรรมบุญคุณ ใน ทวิภพ จะโดดเด่นในเรื่อง ความรักชาติ โดยใช้ฉากเหตุการณ์ ใน
ปี ร.ศ. 112 หรือ พ.ศ. 2436 ซึ่งเป็นวิกฤตการณ์กรณีพิพาทไทยฝรั่งเศส วิกฤตการณ์ครั้งนี้ส่ง
ผลให้ไทยต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง พร้อมทั้งต้องชดใช้ค่าเสียหายให้แก่ฝรั่งเศส ดังที่นัก
วิชาการได้วิเคราะห์ว่า

ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เป็นเหตุให้สยามจำต้องสูญเสียดินแดนในครั้งนี้ คือ การ
ขาดแผนที่ ซึ่งระบุเขตแดนของประเทศไว้อย่างชัดเจน ฝ่ายสยามขาดความเข้าใจในการใช้
ภาษาอันแยบยลทางการทูต อย่างชาวยุโรป (เว็บไซต์, 2012)

มณีนันท์ เป็นลูกสาวทูต เดิบโตศึกษาในบริบทตะวันตก รู้ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส และ
เยอรมัน ภูมิหลังของเธอสอดคล้องกับสิ่งที่เติมเต็มในส่วนที่สยามขาด เพราะถ้ารู้ภาษาจะช่วยผ่อนหนัก

ให้เป็นเบาจากผู้ไม่สนใจประวัติศาสตร์ไทย เธอเริ่มใคร่ครวญถึงเหตุการณ์เกี่ยวกับชาวยุโรปที่ขายกระจกกับการเดินทางข้ามมิติเวลาที่ผ่านกระจก เธอข้ามภพมาเพื่ออนาคตของอดีตที่กำลังจะมาถึง มณีจันทร์เริ่มต้นหาคำตอบจากหนังสือประวัติศาสตร์ เมื่อเธอชมละครเวทีที่ดยุคเมืองฝาง ทำให้เธอพบเจ้าคุณวิศาลคดี หนึ่งในคณะผู้พิพากษาคดี ที่ต้องเก็บจำความเจ็บปวดที่พระยอเมืองฝางถูกลงโทษโดยไม่มีความผิด เหตุการณ์นี้เริ่มปลูกสำนึกกรรมของเธอใน ความเจ็บปวดของบรรพชน จากความผูกพันที่มีเพียงคุณหลวงอัครเทพวรากร มณีจันทร์ถูกกระแสรักชาติยึดโยง ให้เธอต้องอยู่เป็นส่วนหนึ่งในการแก้วิกฤตการณ์ ยิ่งอยู่เธอยิ่งซึมซับในความเป็นไทยเข้าในจิตสำนึก ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ย้อนเข้าภพอดีต แม้แต่กุลวรางค์ ก็สังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงของมณีจันทร์ เหมือนเธอพบกับ “สตรีผู้สูงศักดิ์กว่ามากด้วยวัยกว่า” (ทมยันตี, 2551: 202)

การร่วมรู้สึกดังกล่าว ส่งผลให้มณีจันทร์มุ่งมั่นค้นหาคำตอบทางประวัติศาสตร์ เพื่อ “งานที่จะวาดอนาคตของประเทศให้งดงามให้จงได้” (ทมยันตี, 2551: 222) เมื่อพบหนังสือนั้น เธอเข้าไปทวิภพด้วย แต่ไม่พบอดีตภพไม่มีอนาคตของอดีต อนาคตของอดีต ยังมาไม่ถึงอดีตภพแต่ด้วยความรักชาติ รักพื้นที่อาณาเขตของสยามยังแรงกล้า แม้จะด้อยศักยภาพทางอาวุธ แต่คนไทยมีปัญญาและวาจาเป็นอาวุธ มณีจันทร์ เจ้าคุณวิศาลคดี และ คุณหลวงอัครเทพวรากร ก็สามารถใช้ความเชี่ยวชาญทางการทูต และความรอบรู้ภาษาของผู้รักคิของมณีจันทร์ จึงทำให้สยามประเทศคงเอกราชมาจนปัจจุบัน เธอยอมรับประวัติศาสตร์ชาติไทยโดยไม่มีความกังขา “เอกราชสำคัญกว่าสมบัติทั้งปวง” (ทมยันตี, 2551: 652) ในที่สุด ประวัติศาสตร์ ร.ศ.112 และ บุคคลในอดีตที่เธอรักก็ได้ยึดครองมณีจันทร์ทั้งพื้นที่ทางร่างกาย และ จิตใจ เพราะแม้จะมาจากคนละภพแต่ก็ร่วมอุดมการณ์รักชาติ เธอจึงทำทุกวิถีทางเพื่อเอกราชของชาติไทย

วาทกรรมบุญคุณ ใน ทวิภพ แสดงไว้ในตัวละครม้วน บ่าวในบ้านของคุณหญิงแสร้ง ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายพ่อนวม ในแง่ที่ไม่ติดนเสมอ และมีความรัก ความซื่อสัตย์ ต่อนาย ในครั้งแรก ๆ ม้วนกล่อมมณีจันทร์ เพราะเข้าใจว่าเป็นญาติ แต่เมื่อม้วนติดตามอย่างใกล้ชิด ประกอบกับลักษณะที่อ่อนหวาน และ ไม่มากพิธีของมณีจันทร์ จึงทำให้ม้วนทั้งรัก และ รักคืนนาย ส่วนความกตัญญูของม้วนที่มีต่อคุณหญิงแสร้งนั้น เป็นความภักดีที่มีทั้งความเคารพ และ ยำเกรง ด้วยความดีที่มีทั้งพระเดชและพระคุณ

ค่าของความดีในฐานะสามีภรรยา พ่อ แม่ และลูก ใน ร่มฉัตร และ ทวิภพ จะแสดงถึงการใช้ระบบคิดในการครองเรือนที่ดี คือ รัก ให้เกียรติ มีเมตตาธรรม โดยใช้วิธีการอบรมสั่งสอน ส่งเสริมบุตร บุตรที่ดี คือ บุตรที่มีกตัญญูคุณเดวตา เคารพเชื่อฟังบุพการี เจ้าคุณพ่อของวาด แม้จะมีภรรยาหลายคน ก็ยกย่องให้เกียรติแม่ของวาดในฐานะเอกภรรยาในฐานะพ่อ ก็จะคอยกำราบไต่สวนทวนความ เมื่อลูกทำผิด และชมแต่มีให้เหลือในความสามารถของลูก เช่น ชมงานฝีมือพ่อนวมว่า “ลูกพ่อคนเดียวหุงข้าวเหนียวเหมือนหนึ่ง ลูกพ่ออีกคนถากไม้ เหมือนหมาเลีย!” (ทมยันตี, 2546: 63)

พ่อเห็นฝีมือทางช่างของพ่อนวม พ่อใช้วิธีอบรมสั่งสอนทางอ้อม โดยให้พ่อนวมมีส่วนช่วยในงานทำขวัญเดือนน้องชายของวาด แม่ของวาดเป็นภรรยาที่ดี แม่ใช้ความเมตตาโอบอ้อมอารีกำกับดูแลบ่าวไพร่ในครอบครัว ทั้งการงานและความเป็นอยู่ จึงได้รับความเคารพ เมื่อวาดแต่งงาน

กับคุณอรธ ในฐานะสามี คุณอรธรักมันคงและเป็นผู้นำครอบครัว สมกับที่คุณอรธสัญญา กับวาดในวันแต่งงานว่า “ไม่ว่าจะยากดีมีจนอย่างไรฉันจะพยายามให้แม่วาดมีความสุขที่สุดให้ จงได้” (ทมยันตี, 2546: 689) คุณอรธดูแลบุตร ตามแบบของผู้เห็นความสำคัญของการศึกษากับการพัฒนาประเทศ โดยดูแลวางแผนทางการศึกษาของเอื้อม เมื่อพร้อมจึงส่งไปศึกษาต่อต่างประเทศในฐานะลูก แม้คุณอรธค่อนข้างเอาแต่ใจตน แต่คุณอรธก็บำรุงดูแลลูกเป็นอย่างดี

วาดในฐานะลูกจะเชื่อฟังคำอบรมสั่งสอนของแม่ และสังเกตซึมซับสิ่งที่แม่ใช้ เช่น ความอ่อนโยน อ่อนหวาน แต่เด็ดขาด เมื่อควรเด็ดขาด วาดเป็นภรรยาตามแบบ “ข้างเท้าหลัง” ดูแลปรนนิบัติสามีและญาติสามีอย่างเต็มที่ วาดเป็นคู่ทุกข์คู่สุข จนตราบหลุมฝังศพสุดท้ายของคุณอรธ ผู้ถือว่าเป็น “ข้างเท้าหน้า” เมื่อสิ้นคุณอรธ ซึ่งเป็นที่พึ่งพิงเดียว วาดจึงเหมือนสูญสิ้นหลักที่พึ่งกายใจ

วาด เป็นแม่ที่ดูแลอาหารกาย และอาหารใจกับลูกและหลานทุกคน หากลูกกระทำความผิด ก็จะตักเตือนสั่งสอน เช่น เมื่ออารีย์ และเอื้อทะเลาะกัน วาดไม่ได้เข้าข้างใคร หากกล่าวตักเตือนให้ เห็นว่าอะไรดีอะไรไม่ดี และ ให้ลูกกับหลานต่างขอโทษกัน เมื่อลูก สามี ญาติ และ ผู้อุปการะมีความสุข หรือ ความทุกข์ วาดก็จะสุข หรือทุกข์ด้วย

ใน ทวิภพ คุณหญิงแสร้ คือ คนในยุคโบราณ คุณมาลีดา คือ คนในยุคปัจจุบัน แต่ตัวละคร ทั้งสอง มีความเป็น ภรรยาและแม่ที่ตีรวนแบบกัน เมื่อเจ้าคุณสามีคุณหญิงแสร้ ยังมีชีวิตอยู่ ท่าน ก็ดูแลมิได้ขาดตกบกพร่อง แต่มีวิธีจัดการอย่างชาญฉลาด ที่จะไม่ให้เจ้าคุณมีภรรยาน้อย นอกจากนี้ คุณหญิงแสร้ ยังมีความเป็นชาตินิยม เช่น ก่อนคุณหลวงอัครเทพรารกร จะไปศึกษาที่อิหรอบ ท่านปรารภกับสามี ด้วยเกรงว่าคุณหลวงอัครเทพรารกร จะพาเสียให้แก่หม่มกลับมา จนเจ้าคุณต้อง ให้คุณหลวงสาบานว่า จะไม่มีภรรยาหม่ม ครั้นเมื่อเจ้าคุณสิ้นชีวิต คุณหญิงแสร้ก็ทำหน้าที่ของแม่ ที่ดี ส่งคุณหลวงอัครเทพรารกรเล่าเรียนจนสำเร็จการศึกษาจากเมืองนอก ท่านรักลูกจนยอมมองข้ามกำเนิดและชาติตระกูลอันลึกลับของมณีจันทร์ จัดการแต่งงานให้อย่างสมเกียรติ คุณหญิงแสร้ เ็นดูเมตตา อบรมสั่งสอนมณีจันทร์เสมือนลูกสาวตน คุณมาลีดาแม่ของมณีจันทร์นั้น ในฐานะ ภรรยาทุต ก็ได้ปฏิบัติหน้าที่เคียงบ่าเคียงไหล่สามีอย่างสมบูรณ์ ถึงห้วงมณีจันทร์เพียงไร ก็ต้องอยู่ดูแลคนไทยในยามวิกฤตก่อน แม้คุณมาลีดาจะให้อิสระลูกสาว ในการคิด การทำตามแบบสมัยใหม่ แต่ก็ไมละเลยอบรมลูกให้เป็นกุลสตรีไทย คุณมาลีดาทุกขใจที่ลูกหายตัวไป แต่เมื่อเห็นลูกสาวกับคุณ หลวงในกระจก และได้หลักฐานจนรู้ว่ามณีจันทร์อยู่ในทวิภพ กระแสจิตแห่งมนตร์ภพของแม่ สื่อ ถึง คุณหลวงอัครเทพรารกร จนคุณหลวงให้คำมั่นสัญญา ว่าจะคุ้มครอง รักมณีจันทร์ “ด้วยเกียรติ ของอัครเทพรารกร” กระแสจิตของท่านนำพา ให้ไปเห็นภาพการจัดงานในวันสุกดิบ ทำให้คุณมา ลีดาปลื้มใจที่ลูกรักมีผู้คุ้มครองแทนแม่ และ “สิ่งใดเป็นความสุขของลูกรัก ผู้เป็นแม่ย่อมเป็นสุขด้วย” (ทมยันตี, 2551: 663-664)

จากลักษณะ และ พฤติกรรมของตัวละครทั้ง 3 ตัว ได้แก่ วาดในเรื่อง ร่มฉัตร คุณหญิงแสร้ และคุณมาลีดา ในทวิภพ คุณหญิงแสร้ และ วาด อยู่ร่วมยุคสมัยกัน ส่วนคุณมาลีดาอยู่ในยุคสมัย ปัจจุบัน แม้จะอยู่ต่างมิติเวลา กัน แต่กระบวนทัศน์ความรักลูกของตัวละครแม่ทั้งสามตัวยังคงมี ลักษณะร่วมกัน คือ ความรักลูกทำให้แม่ทุกข์ และ สุขมากกว่าลูกเสมอ

ในทวิภพ ตัวละครที่แสดง บทบาทของพ่อไม่เด่นชัดนัก มีเพียงท่านทุต พ่อของมณีจันทร์

ที่รัก และ ภาควมใจในตัวภรรยา และลูกสาว โดยเฉพาะ มณีจันทร์ ที่รักนวลสงวนตัว ไม่ประพฤติตามวัฒนธรรมตะวันตก แม้ท่านทูตจะหว่านโยลูกเพียงใด แต่ต้องเลือกหน้าที่เพื่อชาติ หากก็ไม่ได้ละเลยติดตามข่าวคราวของลูกสาว

คุณหลวงอัครเทพวรากร เป็นลูกที่เคารพ และให้เกียรติแม่ในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ เช่น เมื่อมณีจันทร์ถามว่า จะออกไปจากห้องได้หรือไม่คำตอบของคุณหลวงอัครเทพวรากร คือ “ไม่รู้ซิ ต้องกราบเรียนถามท่าน” (ทมยันตี, 2551: 313)

ในยามที่คุณหลวงอัครเทพวรากร ต้องการ หรือ ไม่ต้องการสิ่งใด คุณหลวงอัครเทพวรากร ก็ใช้กิริยาจากที่นุมนวลในฐานะคนที่รักมณีจันทร์ คุณหลวงอัครเทพวรากร ก็อบรมสั่งสอนเธอ ยามเธอป่วยคุณหลวงเฝ้าดูแลอย่างใกล้ชิด เขาปฏิบัติต่อเธอแบบสุภาพบุรุษ บางครั้งคุณหลวงอัครเทพวรากร ก็พยายามปรับตัวตามวิธีคิด วิธีปฏิบัติตามแบบมณีจันทร์ เช่น การพยาบาลมณีจันทร์อย่างที่มีมณีจันทร์เคยปรนนิบัติต่อตน เมื่อแต่งงานกันแล้ว คุณหลวงอัครเทพวรากรก็มีมณีจันทร์เป็นภรรยาคนเดียว ตามคำมั่นที่ให้ไว้กับคุณมาลิดา และที่กล่าวกับมณีจันทร์ว่า “ถามทำไมฉันจะมีใครได้นอกจากแม่คนเดียว!” (ทมยันตี, 2551: 39)

มณีจันทร์กับคุณมาลิดา เป็นแม่ลูกที่รัก และ ผูกพันกันมาก แม่มณีจันทร์จะคุ้นเคยกับการแยกกันอยู่ แต่ความผูกพันและความอบอุ่นที่เธอได้รับ ไม่ได้ลดน้อยแต่อย่างใด ดังนั้น เธอจึงคิดถึงแม่เมื่ออยู่ในภพอดีต มณีจันทร์ถึงดินที่จะกลับโลกของเธอ ภายและจิตของสองแม่ลูกพันผูกกัน เมื่อมณีจันทร์ป่วยคุณมาลิดากัป่วย ความรัก ความกตัญญูที่ลูกมีต่อแม่ และ ความรักของแม่ที่มีต่อลูก ส่งผลให้มณีจันทร์กลับมาพบแม่ในโลกปัจจุบันได้ในที่สุด

มณีจันทร์เป็นสาวสวย พรั่งพร้อมทั้งรูป ทรัพย์ สมบัติ และ ชาติตระกูล มีผู้ชายมากมายมาชอบเธอ แต่มณีจันทร์ ไม่มีใจชอบตอบ แต่เมื่อมณีจันทร์เห็นรูปเจ้าคุณอัครเทพวรากร และมีเหตุการณ์ประหลาดที่เธอคิดว่าพานพบเจ้าคุณ มณีจันทร์จึงตระหนักว่า “บุรุษที่เธอรอคอย... คือ เจ้าคุณอัครเทพวรากร” (ทมยันตี, 2551: 86) มณีจันทร์แปลกแยกจากคนในภพอดีต แต่ความรักและคนรักทำให้มณีจันทร์ ปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีปฏิบัติ กลืนได้อย่างสนิทกับโลกในสมัยรัชกาลที่ 5 เธอรู้จังหวะที่จะพูดและปฏิบัติ ปรนนิบัติคุณหลวงอัครเทพวรากร ตามแบบอย่างสตรีที่ดี แต่สร้างสรรค์ เช่น ใช้ผ้าแดงที่ซักจนนุ่ม แขน้ำลอยดอกมะลิให้คุณหลวงอัครเทพวรากร เช็ดหน้า เพื่อคลายความอ่อนล้า จัดน้ำชา ขนม ตามประเพณี เมื่อ “กันถึงปาก ปากถึงข้าว” เรียบร้อยแล้ว จึงได้สนทนา

2. กระบวนทัศน์ด้านความงาม เป็นชุดของแนวความคิดการมองคนในโลกของยุคนั้น ๆ ด้วยการให้ค่า ความสวยงามของคนของสรรพสิ่ง รวมทั้งการประพฤติ วิธีการปฏิบัติตนให้เหมาะสมสมควร สอดคล้องกับกาลเทศะโอกาส และรสนิยมในยุคนั้น ๆ วาทกรรมด้านความสวยงามของรูปกาย ผิวพรรณ นั้น ระบบความคิดส่วนใหญ่ จะเน้นย้ำความสวยงามของสตรีเป็นสำคัญ ในรัชมังคลาภิเษก แสดงแบบอย่างความสวยงามของสตรีที่นิยมในยุคสมัยนั้น จะเน้นผิวพรรณ และรูปกาย

ผิวพรรณที่นิยมว่างาม คือ ผิวที่งามเหลืองนวล แม่ของวาด ใน รัชมังคลาภิเษก จัดว่าผิวงามตามแบบนิยม คือ “เหลืองล่อ นวลเนียนจนใคร ๆ ออกปากว่าเหมือนผิวมะพร้าวงสุก” (ทมยันตี, 2546: 27) การรักษาบำรุงผิวพรรณ ในยุคนั้นจะพิถีพิถันในขั้นตอนของ การอาบน้ำ เริ่มจากการขัดตัวด้วยน้ำ

ไขมันผสมกับปูน แล้วอบตัวในกระโจมจากหม้อดินใบใหญ่ที่ต้มน้ำไอบะกรุต เกลือ ลูกประคำดีควาย จนหมดไอน้ำ แล้วจึงใช้น้ำจากหม้อนั้นผสมกับน้ำ เพื่ออาบชำระล้างไขมันกับปูน จากนั้น ชโลมและขัดตัวด้วยน้ำส้มมะขาม แล้วจึงอาบน้ำตามปกติ เมื่ออาบน้ำเสร็จ จึงใช้กระแจะจันทน์ ชโลมให้ทั่วตัว ผิวจึงนุ่มเนียนเปล่งปลั่งและหอมกรุ่น ไขมันกับน้ำส้มมะขามเป็นสูตรขัดสีผิวพรรณให้สวยงามของสตรีทั่วไป หรือ แม้แต่ในพิธีต่าง ๆ เช่น โกนจุก วาดและกลั่นก็ต้องอาบน้ำ ขัดเนื้อตัวด้วยไขมัน และน้ำส้มมะขามเช่นกัน ในทวิภพ วันแรกที่ค้างในภพอดีต มณีจันทร์ ต้องอาบน้ำล้างหน้าแปรงฟัน จากอุปกรณ์แบบย้อนยุค ซึ่ คือ แปรงสีฟัน เกลือสะตุและสารส้มสะตุ แทนยาสีฟัน อาบน้ำในชานระเบียงหลังฉากไม้ อาบน้ำเสร็จแล้วจึงนุ่งโจงหม้อสไบ ทาหน้าและชโลมตัวด้วย น้ำอบไทยกับกระแจะจันทน์จนหอมกรุ่น ต่อมา มณีจันทร์ จึงซึมซับกับทัศนะ และ ภูมิปัญญาของคนในยุคก่อนว่าต้องขัดตัวด้วยไขมันและน้ำส้มมะขาม เพื่อให้ผิวเหลือง

รสนิยมความสวยงามของรูปร่างและผิวพรรณ ประการหนึ่ง ที่เป็นเอกลักษณ์ คือ “ผู้หญิงต้องผิวเหลือง ปากแดง...” (ทมยันตี, 2551: 517) ฉะนั้น จึงต้องกินหมากเพื่อให้ปากแดง ม้วนเห็นว่าฟันสีขาวของมณีจันทร์ไม่สวย รูปร่างที่แสดงไว้ในตัวละครวาด และ มณีจันทร์ จะเป็นแบบเดียวกัน คือ รูปร่างระหง ทรวดทรงดังกล่าวยาวจึงเหมาะสมในการแต่งเครื่องละครแบบตัวพระหากงามชดช้อยเหมาะสมที่จะแต่งกายเป็นตัวนาง ความสวยงามของรูปร่างผิวพรรณ ของวาด นั้นพบได้ เมื่อกลืนขมวาดว่าสวย และ เป็นที่กล่าวขวัญในวันแต่งงานว่า “สวยมากนี้ มีนา ถึงได้หลงนักถึงกับตัดสาวทักทายทางโน้น” (ทมยันตี, 2546: 666) แม้แต่ หมอฝรั่งที่ คุณอรธพามาตรวจอาการวาดก็ยังชมว่า “แม้วาดสวยคล้ายตุ๊กตากระเบื้อง” (ทมยันตี, 2546: 737)

กิริยาวาจาของสตรีไทยที่นิยมน่าดูงาม คือ ความนุ่มนวล อ่อนช้อย ดังที่คุณอรธนิยมนิยมชื่นชมความงามของวาดที่งามแบบสตรีไทย เฝือไปด้วยความสงบเสถียร ความอ่อนโยน และความอ่อนหวาน แม้แต่ลูก ๆ ก็นิยมความสวยเช่นนี้ ความสวยงามต้องสวยงามแบบมีสง่าราศี เช่นเดียวกับนวนิยายเรื่อง ทวิภพ ที่คุณหลวงคำชมมณีจันทร์ว่า เป็นคนสวยแบบโบราณ รูปทรงระหง แต่คนในยุคคุณหญิงแสร้ง กลับเน้นความสวยงามมีสง่าราศี สตรีต้องร่างท้วม กิริยาวาจาต้องนุ่มนวล ส่วนคุณหลวงอัครเทพวรากร เป็นแบบของความคิดที่คาบเกี่ยวระหว่างความสวยงามของสตรีแบบไทยผสมแบบตะวันตก รูปลักษณ์งามแบบกุลสตรีไทย แต่ “ความงาม ความคล่องแคล่ว สติปัญญา ดูกลมกลืนไปกับความสำเร็จ ที่คุณหลวงเคยชื่นมาในต่างบ้าน ต่างเมือง ความเสถียรหมิงแบบ “กุลสตรี” อาจจะดีอยู่หรอก หากคุณหลวง ก็ขัดตา รำคาญใจ ผู้หญิงมักจะทำทำเป็น “ผู้ตาม” เสียหมด ยามหนักใจใครเล่าจะช่วยให้ ผิดกับแม่มณี” (ทมยันตี, 2551: 421)

ความงามที่คุณหลวงนิยม เป็นแบบผสมผสาน สัดส่วนที่ชวนมอง ในขณะที่คุณหลวงยังนิยมความสวยงามด้านรูปร่างผิวพรรณของสตรีแบบไทยนิยม แต่คุณหลวงก็นิยมสตรีที่มีบุคลิกภาพท่วงทีกิริยา วาจา ต้องฉลาดคล่องแคล่ว เท้าทันคนตามลักษณะแบบสมัยใหม่ คติความงามของสตรีดังกล่าวนี้ จัดเป็นชุดของระบบความคิดที่ปรับเปลี่ยนไปตามสภาวการณ์บ้านเมืองที่ต้องการสตรีที่เคียงบ่าเคียงไหล่ เข้าสมาคมกับต่างชาติได้ มณีจันทร์จึงงาม สมบูรณ์พร้อม ตามที่คุณหลวงนิยม ความงาม ความฉลาด ความสามารถทางภาษาของเธอ ดังประจักษ์อย่างชัดเจน จากความสำเร็จในการกระจายข่าว เพื่อให้ชาติตะวันตกระแวงกันเอง ลักษณะความงามนี้ ถือว่าบกฏ

วาทกรรม “ผู้หญิงยิ่งเรือ จะรู้ราชการได้อย่างไร” (ทมยันตี, 2551: 420)

วาทกรรมความงาม การวางตัว การประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสม สมควร สอดคล้องกับกาลเทศะโอกาสนั้น จะมีระบบความคิดในลักษณะที่เป็นระเบียบแบบแผนจารีตที่สืบทอดกันมา ในร่มฉัตร การเข้าเฝ้าเจ้านาย จะเป็นแบบดั้งเดิม ที่ถือว่าเหมาะสม คือ คลาน หมอบ กราบ ดังที่วาดปฏิบัติจนเป็นปกติมาตั้งแต่สมัยแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉะนั้น แม้จะผลิตแผ่นดินใหม่ วาดจึงยังคุ้นชินกับการเข้าเฝ้าแบบเดิม การไปชมละครพูด สำหรับวาด คือ การเข้าเฝ้า แต่เก้าอี้ตบแคบ ฉะนั้นวาดจึงไม่ได้หมอบกราบ แต่วาดไม่ยอมรับวิธีการเข้าเฝ้าแบบใหม่ การชมการแสดงขององค์พระมหากษัตริย์อย่างขบขัน นั้น เป็นการไม่บังควร โดยเฉพาะผู้ที่ร่วมแสดงละครพูดกับพระองค์นั้น ไม่เป็นสิริมงคล “วาดแทบหลับตาเห็นเลยว่า ตัว “อัปรีย์เสนียดจัญไร” พอกตัวอยู่หนาแคไหน” (ทมยันตี, 2546: 863) ชุดระบบความคิดของวาด เป็นชุดจารีตโบราณ ที่วาดยอมรับว่าดีงาม เหมาะสม พระเจ้าแผ่นดินเป็นของสูง วิธีการปฏิบัติตนของรุ่นใหม่ จึงเป็นการไม่บังควร เพราะถือว่าตีตนเสมอเจ้านาย แนวความคิดนี้ ตอกย้ำไว้ในหลาย ๆ เหตุการณ์ เช่น การใส่จับปึงทองของเด็กหญิง นั้น มีชนบจารีตว่า คนธรรมดาสามัญใส่ไม่ได้ ต้องใส่เฉพาะผู้มีเชื้อสาย

ใน ร่มฉัตร วาด ดำเนินตามแบบฉบับอันงดงามของ “กุลสตรีไทย” ทุกกระเปียดนี้ว ทั้งงานแม่บ้านแม่เรือน การวางตน ต่อคนในครอบครัว และ ผู้มาเยี่ยมเยือน ในด้านการแต่งกาย วาดยึดตามจารีตนิยมว่าเหมาะสมสวยงาม ฉะนั้น วาดจึง รู้สึกขัดตาอวยรี ทั้ง การแต่งกาย กิริยาวาจา การประพฤติปฏิบัติ ตามแบบ ฝรั่งเศส และไม่สนใจการบ้านการเรือน ตรงข้ามกับ เอื้อย ที่ถอดถ้าย คุณสมบัติของกุลสตรีไทยตามแบบดั้งเดิมทุกประการ ในร่มฉัตร แสดงให้เห็นว่า กระบวนทัศน์ด้านความงามของคุณสมบัติแบบสตรีไทย ยังเป็นที่ปรารถนาของชายไทย ดังเหตุการณ์ที่คุณหลวงวิจิตรวรลักษณ์ ว่าที่ทูตอนาคตไกลมาพึงใจ และ สู้ขอเอื้อย ความเหมาะสมความควรแบบจารีตนิยมนี้ ยังรวมถึงการที่ถูกต้องปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม และ เคารพบุพการี เช่น วาดตำหนิเอื้อยที่ขึ้นเสียงคุณอรรณพเป็นพ่อ

นวนิยาย ทวิภพ แสดงกระบวนทัศน์ด้านความงามตามกาลเทศะและโอกาส ตามแบบชนบ และจารีตอย่างเด่นชัด โดยแสดงลักษณะบางอย่างของสตรีในยุคของมณีจันทร์ที่ถือว่าไม่เหมาะสม ไม่เหมาะสมไม่ควรในภพอดีต เช่น วาทกรรมการแต่งกาย มณีจันทร์ใส่ “กระโปรงอัดพลีทสีดำ เสื้อคอตั้งแขนพองจากหัวไหล่มาลีบจากศอก ถึงปลายแขนเช่นกัน” (ทมยันตี, 2551: 270) ซึ่งได้รับความนิยมในขณะนั้น แต่ในโลกของคุณหญิงแสร้ง โอกาส กาลเทศะในการใส่สีดำ เป็นการไว้ทุกข์ ซึ่งก็จะแตกต่างไปตามอาวุโสของผู้ตาย “ญาติผู้น้องของหล่อนตายหรือถึงแก่กรรม เพราะถ้าเป็นญาติผู้ใหญ่กว่าจะต้องแต่งขาว” (ทมยันตี, 2551: 279) ฉะนั้นจึงไม่เหมาะสม ไม่ควรที่จะใส่สีดำกล่าว ในยามปกติ นอกจากนี้การแต่งกายด้วยสีดำ ๆ ยังมีจารีตกำหนดชนชั้น เช่น สีแดง สำหรับเจ้านายทรงเวลาเฉลิม เป็นต้น

กาลเทศะที่ไม่เหมาะสม ไม่ควรระหว่างชายหญิง ก็เป็นระบบแนวความคิด ที่มณีจันทร์ไม่คุ้นเคย โดยมีพื้นที่ร่างกายเป็นตัวกำหนดข้อห้าม ดังเหตุการณ์ ที่มณีจันทร์ พยาบาลคุณหลวงอัครเพทวรการ คุณหลวง ตำหนิมณีจันทร์ว่า “ผู้หญิง ไม่พึงพูดในเรื่องเนื้อตัวของผู้ชาย” ... “ไม่พึงบังคับถูกเนื้อตัวผู้ชาย” (ทมยันตี, 2551: 147) ในพื้นที่สถานที่ กำหนดจารีต ไม่ให้หญิงอยู่ในห้องของผู้ชาย

ซึ่งเป็นชนบทที่มีมาถึงในปัจจุบัน ดังที่คณหญิงแสร้ง กล่าวกับเธอว่า “แต่การที่ผู้หญิงยิ่งเรื่องจะมาอยู่ในห้องผู้ชาย มันไม่เหมาะ ทางหล่อนเขาสั่งสอนอย่างนี้ไหม” (ทมยันตี, 2551: 282) และ “ผู้ชาย... จะไม่ล่วงเข้ามาในห้องผู้หญิง” (ทมยันตี, 2551: 386) ฉะนั้นคุณหลวงจึงย้ายไปนอนที่เรือนนก เพื่อให้มณีจันทร์นอนในห้องตน ระยะห่างของการพบปะสนทนา ก็เป็นตัวกำหนดกรอบ ระยะห่างของพื้นที่ระหว่างชายหญิง และบ่าว ตอนทมณีจันทร์ออกจากห้องเป็นครั้งแรก มาที่ศาลาโถง ม้วนนั่งบริเวณชั้นล่าง ส่วนยกพื้นเป็นที่นั่งของนาย แต่เว้นระยะห่างชายหญิง ดังคำบรรยาย “ไกลออกไป คุณหลวงทรุดลงนั่งเอกเขนก ฟิงหมอนขวาน หน้าขาว ๆ เห็นเป็นเงา ๆ อยู่ท่ามกลางแสงไฟ” (ทมยันตี, 2551: 323) เวลากลางคืน เป็นเวลาที่ชายหนุ่มหญิงสาวไม่ควรพบปะพูดคุยกัน เมื่อมณีจันทร์สนทนากับคุณหลวง ก็จะนั่งคนละมุมของศาลาโถง คุณหลวง ก็ยังห้ามว่า “อย่า ! เดียว บ่าวมาเห็นเข้าจะไม่งาม กับตัวหล่อน” ... “ร่างสูงรักษาระยะความห่างไว้ หากพอได้ยินการสนทนา” (ทมยันตี, 2551: 435และ436) หากคุณหลวงสนทนากับมณีจันทร์จนเวลาตก คุณหญิงแสร้งจะปราม โดยเปรยว่า น้ำค้างตกแล้ว ซึ่งคุณหลวงต้องอธิบายให้มณีจันทร์รู้ว่า “ท่านเตือนว่าดึก... ไม่ควร” (ทมยันตี, 2551: 410)

อาวุโส เป็นตัวกำหนดค่าตำแหน่งความเหมาะสม การควรไม่ควรดังที่คุณหลวงอัครเทพวรกร กล่าวเตือนมณีจันทร์ ไม่ควรนั่งเสมอผู้ใหญ่ หรือ แม้แต่การรับประทานอาหาร ผู้มีอาวุโสน้อยกว่าต้องรอให้ผู้ใหญ่อิ่มก่อน ในการพูดจา เด็กห้ามพูดสอดแทรกหากผู้ใหญ่ยังพูดไม่จบ หรือแม้แต่ตำแหน่งในการเดินนำเดินตามผู้อ่อนอาวุโสต้องเดินตามผู้ใหญ่ และ ผู้หญิงต้องเดินตามผู้ชาย มณีจันทร์ไม่ยอมรับกรอบความคิดนี้ ตั้งแต่เยาว์ แม้แต่เนื้อเพลงที่ให้ผู้ชายเดินข้างหน้า ผู้หญิงเดินตามเธอก็จะคัดค้าน มณีจันทร์เป็นสาวที่มั่นใจในตนเองสูงเธออยู่ในยุคสมัยของความเท่าเทียม และความเสมอภาคทางเพศ เช่น เธอยอมรับกับกุลธำมศว่าชอบคุณหลวงอัครเทพวรกร แต่โลกของอดีตได้ปรับเปลี่ยนความคิด ให้มณีจันทร์ยอมเป็นผู้ตามผู้ชาย เธอ “แน่ใจในตนเองชัดแล้วว่า เธอจะยอม เป็น “ข้างเท่าหลัง” บุรุษผู้นี้ โดยไม่มีข้อแม้” (ทมยันตี, 2551: 584-585)

3. กระบวนทัศน์ด้านความจริง เป็นชุดของแนวความคิดการมองคนในโลกของยุคนั้น ๆ ตามที่เกิดขึ้นจริงมีอยู่จริง และ เป็นจริงในบริบทแวดล้อม มีผลต่อการปรับตัวอยู่ตามการเปลี่ยนแปลงของสังคม พหุวัฒนธรรม ดังนี้

วาทกรรมแนวพุทธปรัชญา เป็นระบบความคิดที่ซึมซับในวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตมาจนปัจจุบัน ซึ่งอาจมีการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์หลากหลายแนว แต่ในนวนิยายทั้ง 2 เรื่องเป็นแนวพุทธปรัชญาแบบชาวบ้าน ใช้ปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ชั่วคราว มีใช้ช่วงวันขึ้นปีใหม่ พื้พลาณภาพแห่งรัตนตรัย เพื่อนำพาไปสู่สิ่งที่ตั้งตาม เป็นสิริมงคล เป็นจุดหมายปลายทาง ทั้งตอนเกิด แก่ เจ็บ และตาย ในร่มฉัตร แสดงแนวคิดนี้ไว้ทั้งพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การตาย ดังตอนพอจะเสียชีวิต วาดได้นำพระพุทธรูปประจำวันเกิด พร้อมธูปเทียน ดอกไม้มาไหว้พ่อ คุณหญิงบอกท่านนึกถึงพระอรหันต์ เพื่อนำพาไปสู่สัมปรายภพ แต่พอยึดกรรม เป็นเครื่องกำหนด พ่อของวาดจึงจากไปอย่างสงบ เหตุการณ์นี้แสดงถึงระบบแนวความคิดในการดำรงชีวิตอย่างมีสติ

ในบั้นปลายของชีวิต คุณอรธรรด ก็ใช้ หลักวัฏสงสารเป็นเครื่องกำหนดในการปล่อยวางทุกอย่าง คุณอรธรรด เข้าใจอย่าง ถ่องแท้ว่า “เกิด แก่ เจ็บ ตาย มันเป็นวัฏสงสาร เราเลือกไม่ได้หรอก”

(ทมยันตี, 2546: 1175) ดังเห็นได้จาก คุณอรธรรู้เท่าทันอาการป่วยของตน จึงไม่เคยแสดงความเจ็บปวดให้วาทกังวลใจ นอกจากนี้กรรม เป็นเครื่องมือปลอบใจให้คลายทุกข์ ยอมรับความจริงของชีวิต ปลอบใจให้คลายความโศกเศร้าในเรื่อง การพลัดพราก เพราะตายจากกัน “ควรดีใจ... ว่าตน ๆ นั้น หมดเวรแล้ว” (ทมยันตี, 2546: 483) ฉะนั้น ยามใดที่วาท พบความทุกข์ เพราะสิ่งที่คุณจงรักภักดีถูก สั่นคลอน วาทจึงได้แต่งที่ตัววาทเองว่า “ตัวเองเคยกระทำการอะไรไว้บ้างหนอ จึงต้องได้รับ “ผล” จาก “พืช” ของตัวเช่นนี้” (ทมยันตี, 2546: 97) หรือ ใช้เพื่อ ปลง ละวาง วาทใช้กรรมเป็นเหตุผลในการดำเนินชีวิต เป็นคำตอบของต้นและผลของต้นเหตุเสมอ แม้แต่การแต่งงาน อยู่กินกับคุณอรธรร วาทก็คิดและเชื่อว่าเป็น “เวรกรรม” ที่เคยทำร่วมกันมา คุณอรธรร ซึ่งไปศึกษาในต่างประเทศตั้งแต่วัยเยาว์ แต่คุณอรธรรก็ยังมีแนวความคิด ในเรื่องกรรมในลักษณะว่าทำกรรมอะไรไว้ วันหนึ่งกรรมนั้นต้องกลับมาเข้าตัวเอง คุณอรธรรถือนำพระพิพัฒน์สัตยา คุณอรธรรเป็นหนึ่งในคณะเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยวาทหวังว่าจะเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง และราชบัลลังก์ไม่กระทบกระเทือน หากแต่เหตุการณ์ไม่เป็นเช่นนั้น แต่ก็เกินกำลังที่จะรังไว้เพราะอำนาจใหม่ขยายหมุ่เล้าอย่างมากมาย และรวดเร็ว คุณอรธรร จึงท้ออาลัย ดังนั้น เมื่อป่วย คุณอรธรรจะบอกว่า “คนผิมน้ำสาบาน คิดคดทรยศต่อเจ้านายมันก็ยังมี” (ทมยันตี, 2546: 1171) กระบวนชุดความคิดของคุณอรธรร เรื่องเวรกรรมนั้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานการครอบงำให้เกรงกลัวในคำสัญญาที่ให้ไว้ต่อหน้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีโทษสัญญาแล้วจาง แต่จากนำพระพิพัฒน์สัตยาที่ดื่มซึมซาบทั่วกายในร่างกาย เสี่ยงกล่าวโองการแข่งน้ำที่ส่ำทำให้คร่ำเมลง

ถึงแม้ว่าวาทจะเข้าใจหลักอนิจจัง “กฎแห่งความผันแปรพิสูจน์ให้เห็นว่า ทุกอย่างไม่มีอะไรคงทนถาวร” (ทมยันตี, 2546: 509) วาทก็ไม่สามารถทนทนต่อความทุกข์ได้ วาทจึง พึ่งพระไตรรัตน์ ในการสงบจิตใจ วิถีทางพุทธเช่นนี้ เป็นวิถี ที่ยังคงทอดมาจนปัจจุบัน

ใน ทวิภพ พุทธปรัชญา ยังคงระบบแนวความคิด ทำบุญ ใสบาตร ไหว้พระ ทั้งคุณหลวง อัครเทพวรากร มณีนันท์ คุณมาลีดา และ คุณหญิงแสร้ง ยังปฏิบัติอยู่เสมอ ทวิภพ ยังแสดงด้านพุทธานุภาพ ในการตั้งสติสมาธิ จิตรับในภพอดีตได้ ดังที่คุณมาลีดา เข้าห้องพระ เพื่อสงบความฟุ้งซ่านเมื่อจิตสงบ กระแสจิต จึงจับภาพอื่นได้ จิตของท่าน ไปสู่ ทวิภพ จิตรับรู้ถึงวาระว่า คือ ภาพวันสุกดิบ จิตท่านกลับสู่โลกปัจจุบัน และ ทำใจยอมรับ เพราะท่านรู้ว่า “ลูกรักได้อยู่ในที่อันเป็นสุขดังตามยิ่งนัก” (ทมยันตี, 2551: 663)

วาทกรรมระบอบการปกครอง จะแสดงให้เห็น กระบวนทัศน์หลัก คือ แบบราชาธิปไตย ซึ่งกำลังจะถูกเหนี่ยวรั้งเข้าอยู่ภายใต้แบบประชาธิปไตย เรื่อง รัชชัตถ์ แสดงแนวความคิดของราชาธิปไตยนั้น ราชสำนักเป็นศูนย์รวมจิตใจ วาทคุ้นเคยระบบความคิดนี้มาตั้งแต่เด็ก พ่อวาทรับราชการแม่และวาทเป็นชาววัง วาทจึงซึมซับในพระมหากษัตริย์คุณ เมื่อวาทมีลูก เสต็จ ๆ ก็ทรงพระเมตตาประทานชื่อให้ลูกชายวาท สถาบันกษัตริย์ ได้พระราชทานทุนเล่าเรียนหลวงแก่เอื้อม พระเมตตาบารมีนี้ ดอกหญ้าในหลายเหตุการณ์ เช่น พระเจ้าอยู่หัวทรงปลอมพระองค์เป็นสามัญชนขึ้นรถรางและรถลากของชาวจีน ๆ ล ๆ หรือในรัชกาลต่อ ๆ มา แม้จะเปลี่ยนแปลง การปกครองแล้ว ก็ยังคงพระเมตตาบารมี บำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ทวยราษฎร์เสมอมา สถาบันกษัตริย์ และ การปกครองแบบราชาธิปไตย ได้หยั่งรากลึกด้วยทศพิธราชธรรมที่ปกแผ่ให้ความสุขแก่ปวงชน ดังนั้นวาทจึง

ไม่ยอมรับการปกครองแบบใหม่ ที่สามีและลูกมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลง โดยอ้างเหตุผลทางเศรษฐกิจ ซึ่งทั่วโลกต่างประสบปัญหานี้เช่นกัน ในขณะที่คุณอรธ ศึกษากฎหมายจากต่างประเทศ และรับแนวความคิดแบบประชาธิปไตยมา คุณอรธรสุมรอบคอบในการวางแผน ปูพื้นเอื้อให้ศึกษาทางด้านนี้ เมื่อกลับมา เอื้อมและเพื่อน ๆ คือ คนรุ่นใหม่จึงเป็นกำลังสำคัญในการเปลี่ยนแปลง การปกครอง การปกครองระบอบประชาธิปไตยได้เปลี่ยนชื่ออำนาจการบริหารจากสถาบันกษัตริย์ เป็นคณะราษฎร วาดเป็นภาพแทนที่แสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้น ราษฎรส่วนใหญ่ ขาดความรู้ความเข้าใจในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เพื่อตอกย้ำว่าระบอบนี้ ขาดการวางรากฐานอย่างยั่งยืน และยังเป็นระบอบที่ “ต้องอาศัยพวกมาก และ เราก็เลือกตัวบุคคลไม่ได้ เสียด้วย” (ทมยันตี, 2546: 1030) คณะผู้บริหารบางคนไม่ยึดมั่นตามอุดมการณ์ หากมุ่งอำนาจ ที่ต้องอาศัยพรรคพวก ซึ่งทวยราษฎร ไม่ได้มีส่วนตัดสินใจแท้จริง การปกครองแบบประชาธิปไตย จึงเกิดการปฏิวัติ ปฏิรูปอีกหลายครั้งหลายคราโดยอาศัยเหตุผลทางเศรษฐกิจเป็นข้ออ้าง

ทวิภพ แสดงให้เห็นการปกครองแบบราชาธิปไตยนั้น พระมหากษัตริย์ทรงเป็นศูนย์รวมจิตใจ ของราษฎร จากคำพูดของมณีนันท์ที่สงสัยเกี่ยวกับระบบทาส ได้ตอกย้ำถึงพระราชกรณียกิจแห่ง องค์พระมหากษัตริย์ ที่ทรงเข้าพระทัยว่า มนุษย์ทุกคนต้องการความเป็น “ไท” ใฝ่หาอิสระ โดยเฉพาะพวกทาส พระองค์ทรงพระปรีชาสามารถที่ใช้ระบบเลิกทาส อย่างละมุนละม่อมอันเป็น พระราชกรณียกิจ ที่ปวงชนชาวไทยทุกยุคสมัยภาคภูมิใจ ดังที่ ดนัย ไชยโยธา (2546: 210-212) กล่าวถึงระบบการเลิกทาส ซึ่งสรุปได้ว่าการปลดปล่อยทาสให้เป็นอิสระ จำเป็นต้องทำอย่างค่อยเป็น ค่อยไป เพราะสังคมไทยมีทาสมานานหลายศตวรรษ การยกเลิกทาสอย่างฉับพลันย่อมกระทบ กระเทือนต่อผลประโยชน์ของกลุ่มคนที่มืทาสอยู่ในครอบครอง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวจึงทรงเตรียมแผนการการเลิกทาสอย่างมีขั้นตอนอาศัยเวลา เพื่อให้ปรับตัวพร้อมรับ ต่อการเปลี่ยนแปลง การปลดปล่อยทาสดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ทั้งนี้เป็นเพราะพระปรีชา สามารถอันสุขุมรอบคอบ แห่งองค์พระเจ้าแผ่นดิน

เหตุการณ์การเลิกทาส เป็นเพียงตัวอย่างพระราชกรณียกิจ ที่แสดงว่า ระบอบแบบราชาธิปไตย คือ อำนาจที่ให้อิสระแก่ชนชั้นผู้ไร้ทางออก เหตุการณ์นี้ ตอกย้ำว่าเพราะเหตุใด ประชาชน จึงจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ ฉะนั้น เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ ในปี ร.ศ. 112 ที่ไทยเกิดกรณี พิพาท จนต้องเสียดินแดนให้กับฝรั่งเศส นับเป็นความเจ็บปวดที่สุดของทั้งองค์พระมหากษัตริย์ และปวงชนทั้งประเทศ มณีนันท์ร่วมรับรู้ความรู้สึกหวงแหนพรมแดน และเอกราชของชาติไทย เธอจึงร่วมช่วยในครั้งนั้นอย่างสุดความสามารถ

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

ภาพรวมของการศึกษา กระบวนทัศน์เชิงสังคม ในนวนิยายเรื่อง ร่มฉัตร และ ทวิภพ ของ ทมยันตี พบชุดของระบบความคิดใหญ่ที่ใช้กำกับ หล่อหลอมสร้างตัวตนอันมีเอกลักษณ์ของความเป็นไทย คือ วิธีการให้ความสำคัญกับคุณค่าของระดับ การมองโลก เพื่อปลูกสำนึกให้ตระหนักถึงรากฐานที่มา แห่งความเป็นไทย มี 3 กระบวนทัศน์หลัก คือ กระบวนทัศน์ด้านความดี กระบวนทัศน์ด้านความงาม และกระบวนทัศน์ด้านความจริง

กระบวนการทัศนด้านความดี ใช้วาทกรรมบุญคุณ แสดงวิธีคิด วิธีปฏิบัติ ต่อผู้มีพระคุณด้วยความกตัญญู การตอบแทนผู้มีพระคุณ ผู้มีศักดิ์ตำแหน่งสูงกว่าจะสร้างพระคุณ โดยใช้ความรักและความเมตตา นับเป็นการสั่งสมพระคุณ โดยได้รับความจงรักภักดี ซึ่งเป็นระดับสำนึกในความดีอย่างเต็มใจและเต็มที่ มีใจต้องตอบแทนเพราะมีบุญคุณผูกมัด แต่ด้วยศรัทธาในคุณงามความดีในบุญบารมี ซึ่งเป็นผู้มีศักดิ์ฐานะสูงส่ง ชาตินิยม เป็นวาทกรรมบุญคุณที่ไม่ใช้แต่กับระดับบุคคลหรือสถาบัน หากลงลึกถึงเอกลักษณ์ของชาติ ทั้งในเรื่อง วิธีวิธีคิด วิธีอยู่แบบไทย เช่น การรักษาพยาบาลและความรักชาติ ค่าของความดียังวัดจากการทำบทบาทหน้าที่ที่ดีของพ่อ แม่ และลูก สามีกับภรรยา ซึ่งเป็นแนวปิตาธิปไตย

กระบวนการทัศนด้านความงาม ใช้วาทกรรมความสวยงามตามแนวสุนทรียะ มุ่งเน้นให้ “คาสตรี” ในด้านรูปร่างและผิวพรรณ ซึ่งเป็นแบบพิมพนิยม คือ “ผิวเหลือง ปากแดง ฟันดำ” การตอกย้ำด้วยชมเชยส่งผลให้สังคมในอดีตยึดเป็นความนิยม ส่วนกิจวิชาวาจาทั้งตงามนั้น ต้องนุ่มนวลอ่อนหวาน ตามแบบกุลสตรีไทย และต้องเหมาะสมกับกาลเทศะและโอกาส สถานภาพ วาทกรรมความงามในการวางตัว การประพฤติ การปฏิบัติตนให้เหมาะสมสมควร สอดคล้องกับกาลเทศะ โอกาส จะวางกรอบจน เป็นขนบจารีตนิยมทั้งชายหญิง สร้างวาทกรรมกำกับกาลเทศะที่เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม ควรหรือไม่ควรระหว่างชายหญิง โดยเน้นการทิ้งระยะห่าง ทั้งสถานที่และเวลาในการใกล้ชิดพบปะสนทนา และ ความเหมาะสมในการปฏิบัติตามอาวุโส และเพศ โดยเน้นย้ำความเป็น “กุลสตรี”

กระบวนการทัศนด้านความจริง พบวาทกรรมพุทธปรัชญา เน้น กรรม อนิจจัง ใช้เพื่อปลอบใจให้ปล่อยวาง คลายความทุกข์ และเกรงกลัวที่จะทำผิด หรือละเมิดค่านิยมสัญญา วาทกรรมระบอบการปกครอง มี 2 แบบ คือ แบบราชาธิปไตย ที่หยั่งรากฐานลึกซึ้งถึงจิตใจ ศูนย์กลาง คือ สถาบันพระมหากษัตริย์ และ แบบประชาธิปไตย ที่ขาดการวางรากฐานในทุกกระดับ จึงเป็นระบอบที่เปลี่ยนแปลงตามพรรคตามพวก ตามกลุ่มผลประโยชน์อยู่เสมอ

กระบวนการทัศน ทั้ง 3 ชุด ดังกล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า กระบวนการทัศนเชิงสังคมจะใช้คุณธรรม จริยธรรมและศีลธรรม ครอบงำกำหนด อำนาจ บทบาทหน้าที่ตอกย้ำให้เห็นความดี ความงาม ทั้งจากกระบวนการหลัก และ กระบวนการใหม่ที่เข้าแทรกแซง ทั้งในแนวปฏิรูปที่มุ่งไปทะบอบการปกครอง หรือ แนวพลวัตนิยม (dynamism) ที่ปรับเปลี่ยนวิธีการมองโลกให้สอดคล้องกับบริบท ในการรับ ไม่รับ กระบวนการทัศนใหม่ กระบวนการทัศนทั้ง 3 ใช้ระเบียบวินัย จรรยาบรรณ มากำกับ และครอบงำ โดยชี้ค่าลงไปว่า ดี หรือ ไม่ดี เหมาะสม หรือไม่เหมาะสม ควรหรือไม่ควร ถูก หรือ ผิด กลไกที่ใช้คือ “หน้าที่นิยม” จัดวางแบบอย่างหน้าที่ที่ต้อง/พึงกระทำ ซึ่งเป็นแนวเดียวกัน ทั้งในระดับครอบครัว ราชสำนัก และ ประเทศ แก่นของวาทกรรมแสดงชุดของความคิดแบบพึ่งพาอาศัยกันและกัน ระหว่างผู้มีสถานะและตำแหน่งที่ไม่เท่ากัน เช่น กรณียบุญคุณ ผู้ให้ คือ ผู้มีบุญคุณ ผู้รับต้องตอบแทนบุญคุณเข้าลักษณะ “เป็นหูเป็นตา” “เป็นมือเป็นไม้” เหล่านี้ล้วนต้องมีผู้ที่สามารถไว้วางใจ เชื่อใจ สามารถสวดส่อง ดูแล ปกป้อง หรือกระทำการแทนได้ เช่น พ่อหนุ่มและคุณหยด ในร่มฉัตร

ในเรื่องบทบาทหน้าที่ มีข้อน่าสังเกตว่าการสร้างตัวละครเอกชายเป็นตามกรอบอุดมคติ

ซึ่งสตรีผู้เป็นภรรยาคาดหวังในสังคมที่ชายเป็นใหญ่ ตัวละครเอกชาย ทั้ง คุณอรุณ ในร่มฉัตร และ คุณหลวงอัครหาเทวรากร ในทวิภพทั้งงามทั้งรูปและคุณสมบัติ คุณสมบัติที่ขัดแย้งกับสังคมในยุคสมัยของชายมีภรรยาได้หลายคน คือ ตัวละครทั้งสองรักและมั่นคงกับภรรยาคนเดียว ไม่มีหญิงอื่น ในประเด็นนี้ นอกจากเป็นแบบของนวนิยายโรแมนติกแล้ว ยังเป็นวาทกรรมที่ตอกย้ำ ความดีงามคุณสมบัติแบบกุลสตรีไทยว่าสามารถครอบครองร่างกายและจิตใจของชายได้อย่างสมบูรณ์

นวนิยายแสดงชัดตรงข้ามของระบอบการปกครอง 2 ระบอบ คือ ระบอบราชาธิปไตย แสดงภาพว่า พระมหากษัตริย์ คือ ศูนย์รวมแห่งจิตใจด้วยความศรัทธาและเทิดทูนอย่างยั่งยืน ดังนั้นในระบอบราชาธิปไตยศูนย์รวมแห่งอำนาจ จึงอยู่ที่สถาบันพระมหากษัตริย์ ส่วนระบอบประชาธิปไตย อำนาจ คือ รัฐบาล เป็นอำนาจแบบแบ่งกลุ่ม มีอำนาจเฉพาะกลุ่มกำกับอยู่ จะรวมกลุ่มเฉพาะวาระประโยชน์ร่วมกัน ในนวนิยายทั้ง 2 เรื่อง แสดงถึงระบบของแนวคิดที่เป็นแบบกษัตริย์นิยม โดยผ่านตัวละครหญิง เพราะเป็นผู้ใกล้ชิดกับวังที่สุด จึงผูกพันกับสถาบันและการปกครองดังกล่าว ฉัตรารณ จินดาเดช (2542: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การบริหาร ราชสำนัก ฝ่ายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สรุปได้ว่า ราชสำนักฝ่ายในเปิดโอกาสให้สตรีชั้นสูงลงไปถึงสามัญชนบางส่วนได้เลื่อนฐานะสูงขึ้น เพราะได้เข้ารับราชการในราชสำนักฝ่ายใน ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีจำนวนผู้พำนักอาศัยเพิ่มมากขึ้น กว่ารัชกาลก่อน ๆ การศึกษาดังกล่าว เป็นข้อยืนยันว่าตัวละครเอกหญิง เป็นปากเสียง ที่เน้นย้ำว่า แม้ระบอบการปกครองจะเปลี่ยนแปลงไป แต่ระบอบใหม่ไม่อาจแทนที่ แทนความรัก ความเทิดทูน ความศรัทธาต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ได้ นวนิยายทั้ง 2 เรื่อง โนมนำให้คนปัจจุบัน เห็นแบบอย่างชุดความคิดของโลกสมัยก่อนว่า ความดี ความงามของอำนาจแบบราชาธิปไตย คือ อำนาจที่แท้จริง อำนาจที่ประกอบสร้างจากรากฐานเดียวกัน คือ ความร่วมมือ ความร่วมเสียสละ มองการณ์ไกลของบรรพชน ฉะนั้นโครงสร้างของสังคม จึงยังคงยึดกระบวนทัศน์ชั้นสูงเป็นเครือข่ายแห่งอำนาจ ทั้งด้านความดี ความงามและความจริงตามแบบดั้งเดิมอยู่

รายการอ้างอิง

- กฤษดาพรรณ หงส์ดารมภ์ และ จันทิมา เอยมามนต์, บรรณาธิการ. (2549). มองสังคมผ่านวาทกรรม. กรุงเทพฯ ฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จตุพร จันทะสุด. (2543). วิเคราะห์นวนิยายเรื่องร่มฉัตร ของ ทมยันตี (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารจิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ฉัตรารณ จินดาเดช. (2542). การบริหารราชสำนักฝ่ายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารจิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2545). วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ ฯ: วิชาษา.
- ดนัย ไชยโยธา. (2546). ประวัติศาสตร์ไทย: ยุคกรุงธนบุรีถึงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์.

- ทมยันตี. (2551). ทวิภพ. พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ ฯ: ณ บ้านวรรณกรรม.
- ทมยันตี. (2546). ร่มฉัตร. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ ฯ: ณ บ้านวรรณกรรม กวีป.
- ทรงภพ จันทะรุส. (2556). กระบวนทัศน์เชิงสังคม: ภาพสะท้อนสังคมในวรรณกรรมของดอกไม้สด (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ทิชาพร กระรัตนตะ. (2546). วิเคราะห์นวนิยายเหนือธรรมชาติ ของ วิลลิส คิริโพลล์. (ปริญญา นิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2552). วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ: วาทกรรมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในวรรณกรรมไทย (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- นันทนา วงษ์ไทย. (2556). การวิเคราะห์วาทกรรมความงามในโฆษณาเครื่องสำอางเพื่อความงาม. วารสารมนุษยศาสตร์. 2 (1), 77-107.
- นัทธนี ประสานนาม. (2552). ทวิภพ (The Siam Renaissance) ในฐานะภาพยนตร์ไทยแนว ได้อีกับอาณานิคม. ใน นัทธนี ประสานนาม (บ.ก.), ละคร ระคน ตัวตน มนุษย์: วรรณกรรมกับนาฏกรรมศึกษา. (น.145-179). กรุงเทพฯ: Unimex International.
- ประดับ ภูมิลา. (2542). บุคลิกภาพตัวละครเอกสตรีใน นวนิยายของทมยันตี ช่วง พ.ศ. 2509 ถึง พ.ศ. 2529. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- วรมน เจริญสุวรรณ. (2548). มิติสถานที่ในนวนิยายอิงประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ศึกษาจาก งานประพันธ์ ของ “ทมยันตี”. (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- วศินี สุทธิวิภากร. (2552). วาทกรรมของมิเชล ฟูโกต์ต่อสถานภาพและบทบาทสตรีไทยตามที่นำเสนอใน นวนิยาย ของคุณหญิง วิลลิส คิริโพลล์. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2546). กระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) กับปัญหาของชาติ. เอกสารประกอบคำบรรยายหลักสูตรปชส. 1 วันที่ 14 มีนาคม 2546 ห้องประชุมอภิป สถาบันพระปกเกล้า. (ม.ป.ท.).
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (16 สิงหาคม 2559). ร่มฉัตร. สืบค้น 25 สิงหาคม 2559 จาก [https://th.wikipedia.org/wiki/ ร่มฉัตร](https://th.wikipedia.org/wiki/ร่มฉัตร).
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (3 กันยายน พ.ศ. 2559). ทวิภพ. สืบค้น 4 กันยายน 2559 จาก <https://th.wikipedia.org/wiki/ทวิภพ>.
- ศิวัช ศรีโคกากล. (2555). ความเข้าใจในทัศนะว่าด้วยกระบวนทัศน์. วารสารรัฐศาสตร์ และ นิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาฬสินธุ์. 1 (1), 61-86.
- สารคดีคอม. (4 July 2012). วิกฤตการณ์ ร.ศ.112 สืบค้น 25 สิงหาคม 2559 จาก <http://www.sarakadee.com/2012/07/04/112-crisis/>
- Kuhn, Thomas s. (1996). The Structure of Scientific Revolution. (3rded.). Enlarged Chicago : The University of Chicago Press.

